

ОЛЕКСАНДР РЕЗНИК,

доктор соціологічних наук, головний науковий співробітник відділу соціальної експертизи Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

OLEKSANDR REZNIK,

Doctor of Sciences in Sociology, Principal Research Fellow at the Department of Social Expertise, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

oleksanderreznik@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5201-8489>

SCOPUS ID:57202520976

Динаміка підтримки авторитаризму в Україні до та після масштабного російського вторгнення: вплив травматичних подій воєнного часу

Вступ

Попри ефективність короткострокових об'єднань українських громадян у боротьбі проти авторитаризму та зовнішнього ворога, зміст та структура політичного життя країни визначається електоральною більшістю. Від того, як проголосує ця більшість, залежатиме якість політичної системи та спрямування державної політики після війни. Для розуміння перспектив повоєнної політичної структури суспільства важливим є з'ясування того, як війна та завдані нею травми можуть впливати на політичну свідомість та подальшу демократизацію суспільства. Адже війна зумовила потребу населення мати сильну та рішучу владу, й це часто схиляє людей до надання переваги авторитаризму.

Авторитарна свідомість відтворює схильність до конформізму, слухняності й визнання авторитету влади, готовності підтримувати «сильних» лідерів навіть якщо це означає пожертвувати деякими особистими свободами чи правами. Власне авторитарна свідомість може спонукати людей відкидати альтернативні точки зору всупереч критичному мисленню та відкритості. Авторитарна особистість оцінює політичну владу переважно в категоріях сили та ефективності, водночас така людина очікує від влади гарантованого забезпечення соціальними благами.

Проблема вимірювання авторитарних установок полягає в тому, що існує ціла низка підходів — від класичних, які зосереджуються на комплексі таких

Цитування: Резнік, О. (2026). Динаміка підтримки авторитаризму в Україні до та після масштабного російського вторгнення: вплив травматичних подій воєнного часу. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 5–24, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.01.005>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

рис, як конвенціоналізм, покірність авторитетові, агресія, стереотипність мислення, віра в силу, до більш сучасних, які охоплюють підтримку сильної та концентрованої влади, військового режиму, пріоритету порядку над свободою, обмеження громадянських прав, підтримки цензури, важливості виховання послуху дітей щодо влади тощо. Водночас дуже часто люди, особливо у перехідних суспільствах, схилиються до підтримки водночас як демократичних, так і авторитарних цінностей, не усвідомлюючи цього дихотомного протиставлення. Тому результати масових опитувань демонструють суперечливі та взаємовиключні результати: за позірної підтримки демократичного устрою люди також прагнуть сильного та безконтрольного політичного лідерства.

З початком ведення визвольної війни українці зіштовхнулися з викликом вимушеного обмеження повноцінного та звичного для них політичного життя з властивими йому плюралізмом мас-медіа та конкуренцією в електоральній площині. Потреба у сильному лідерстві спричинила ефект «згуртування навколо прапора», що відобразилося у масовій свідомості. Поряд із тим через мобілізаційний ефект у низці загальнонаціональних опитувань було зафіксовано суттєве зростання підтримки українцями демократії та демократичного устрою. Втім, на тлі довгого тривання російсько-української війни, зростання кількості жертв та загострення економічної нестабільності постає питання про наслідки війни та її вплив на політичну свідомість травмованого суспільства.

Ця стаття є спробою відповісти на питання, чи налаштовують наслідки війни громадську думку більше підтримувати авторитаризм. У першій частині окреслюються теоретичні пояснення та досвід емпіричних розвідок щодо впливу наслідків війни на авторитарні установки у травмованому суспільстві. Далі проаналізовано результати національних опитувань в Україні, які ілюструють динаміку різних показників підтримки авторитаризму до і після широкомасштабного вторгнення. І нарешті, проаналізовано, як травматичні події російсько-української війни відобразилися на преференціях громадян щодо підтримки ідей авторитаризму. Стаття робить внесок у літературу про те, як тривала війна та її руйнівні наслідки впливають на політичну свідомість українського суспільства (Семенюк, 2024; Рахманов, 2024; Резнік, 2023; 2025), порівнюючи впливи низки травматичних для респондентів подій, спричинених війною, на їхні уявлення щодо бажаного політичного устрою та згоду чи незгоду з перевагами авторитарного врядування.

Між демократією та авторитаризмом: як соціальної травми війни впливають на сприйняття політичного врядування

Авторитарні тенденції наростають за часів кардинальних соціальних зрушень, особливо серед тих соціальних груп, які найбільше потерпають від цих змін. В основі підтримки авторитаризму лежить прагнення «сильної руки», покладання сподівань і повноти відповідальності на певну посадову особу та глибока недовіра до демократичних процедур, негативне ставлення до політичних партій, профспілок, громадських організацій тощо. Для авторитарної свідомості цінність особистих демократичних свобод зазвичай нівелюється. Небезпека

поширення авторитарної свідомості криється у готовності людей підкорятися ієрархічній системі політичних відносин, дотриманні ортодоксальних політичних поглядів, агресивності, нетерпимості та упереджень до відмінних від загалу поглядів.

Існує два взаємовиключні пояснення впливу війни (чи її загрози) на ставлення людей до демократії та авторитаризму. Зокрема, травматичні психологічні та економічні наслідки війни можуть викликати у громадян почуття образи, розчарування, зростання соціальної нетерпимості та, відповідно, недовіри до демократичних інституцій та принципів і водночас підтримки авторитаризму та більшого контролю з боку влади (Davis, Silver, 2004; Lai, Reiter, 2005; Hetherington, Suhay, 2011; Grosjean, 2014). Особливо це проявляється у разі очевидних невдач у веденні війни представниками влади та браку перспектив майбутнього функціонування політичної та економічної систем, коли після війни знижується залученість у демократичні процеси (Liu, 2021). Починаючи ще з класичних напрацювань Т. Адорно, виявлено, що авторитарні особистості під час кризових викликів схильні підтримувати сильних лідерів, сувору ієрархію та покарання для тих, хто не відповідає груповим нормам. Авторитарне підпорядкування є ключовим компонентом авторитаризму та передбачає безумовну слухняність та повагу людей до органів влади, які сприймаються як легітимні, у поєднанні з агресією щодо тих, хто порушує групові норми підпорядкування.

Емпірично виявлено, що загроза міждержавного конфлікту впливає на схильність американських виборців підтримувати політиків, які поведуться недемократично, а саме порушують основні демократичні принципи, такі як вільні та чесні вибори, громадянські свободи, система стримувань і противаг та верховенство права, неперешкоджання політичним опонентам і журналістам. Саме такі домінуючі та агресивні лідери видаються для багатьох більш компетентними під час конфлікту та здатними протистояти зовнішнім загрозам (Frederiksen, Laustsen, 2025). Більшість емпіричних досліджень вказують на негативний вплив насильницького досвіду під час війни на політичну довіру (Fiedler, 2023). Дослідження серед біженців, які пережили воєнне насильство, цілком чітко виявило, що травма війни корелює з вищою соціальною довірою до інших, але водночас із нижчою довірою до політичних інституцій, що створює сприятливе тло для авторитарної альтернативи (Hall, Werner, 2022). Спираючись вже на досвід російсько-української війни, дослідники виявили, що особи, які зазнали фізичних травм або втратили близького члена сім'ї чи друга, менш схильні підтримувати захист прав меншин та свободу слова, що в майбутньому може зменшити ступінь їхньої відданості принципам інклюзивності (Bakke, Dahl, Rickard, 2025). Травма війни є потужним активатором відчуття загрози, відтак це створює відповідний психологічний ґрунт (страх, потреба в безпеці, втрата контролю), який спонукає приймати обмеження демократичних прав в обмін на негайне розв'язання якоїсь серйозної проблеми, убачаючи в цьому єдиний шлях до виживання та спокою.

З іншого боку, терористичні акти, війна можуть сприяти мобілізаційному ефекту об'єднання громадян навколо спільної цілі захисту країни, що суттєво підвищує підтримку державних інститутів, включно з демократією, як засіб

захисту національної безпеки, особливо якщо уряд успішно керує війною (Berinsky, 2009). Через те, що представники усіх соціальних верств зазнають спільних труднощів і жертв, виникає відчуття національної єдності, сприяючи вірі в те, що демократія представляє колективну волю усього народу. Все це відбувається на тлі масового «згуртування навколо прапора», зростання національної гордості, довіри до державних інститутів та громадянської активності. Власне, цей феномен був пояснений як причинно-наслідковий процес підтримки демократії в Україні, що виникає внаслідок комбінованої мобілізації двох вимірів соціальної ідентичності: внутрішнього виміру (громадянська національна ідентичність) і геополітичного виміру (виразність зовнішніх авторитарних загроз для нації) (Alexseev, Dembitskiy, 2024). Тобто, країна, яка зазнала нападу від авторитарного сусіда, почала посилювати свою ідентифікацію як демократична держава, протиставляючи себе агресору.

Таким чином, чітких та однозначних висновків, що травматичний досвід війни веде до підтримки авторитаризму, досі немає. Можна лише констатувати, що цей вплив залежить від контексту та результатів самої війни.

Сприйняття демократії та авторитаризму в суспільстві, що веде визвольну війну

Упродовж посткомуністичних трансформацій в українському суспільстві спостерігався феномен декларативної авторитарності масової свідомості, що однак не був грізним провісником скочування України до авторитаризму, а радше був виявом делегітимації політичного порядку, коли населення не сприймало імітаційну модель демократії та було незадоволене темпами ротації політичного класу (Резнік, 2023). Тому українські громадяни схильні були засуджувати «безглузді» закони та дискусії, які давно себе дискредитували, натомість віра у прихід «сильних керівників» свідчила радше про надію на ефективне врядування, ніж про свідоме прагнення «сильної руки». При цьому активна частина українського суспільства опанувала традиції стихійного подолання проявів авторитаризму в період демократичного транзиту. До того ж прояви авторитаризму здебільшого поєднувалися з проросійською ідентичністю, що надавало стимул пов'язувати боротьбу проти авторитаризму з цивілізаційним, прозахідним вибором. Однак після 2014 року, коли геополітичний вибір у масовій свідомості увиразився, електоральні преференції більшості українців схилилися у бік підтримки концентрованої влади популістського лідера у 2019 році.

З початком широкомасштабної війни та впродовж наступних драматичних років соціологічні служби намагалися перевірити ставлення українців до бажаного політичного врядування та аспектів, які стосуються авторитарних установок. Застосування різних методик вимірювання цих установок спричинило відмінні результати, які потребували відповідного пояснення. У цій статті йтиметься про *явище підтримки авторитаризму*, яке можна визначити як сукупність ціннісних орієнтацій та політичних установок індивіда або соціальної групи, що базуються на пріоритеті авторитарного врядування на протигагу демократичному врядуванню, підтримці ієрархії та безумовного підпорядку-

вання державній владі та делегуванні можновладцям своїх прав в обмін на обіцянку фізичної безпеки та передбачуваності, попиті на «сильну руку» та нехтуванні демократичними процедурами, що часто виникає як реакція на тривалу безпекову або економічну нестабільність. Методологічною та емпіричною основою пропонованого аналізу є порівняння часток підтримки/непідтримки, схвалення/несхвалення суджень щодо певної політичної системи та принципів державного врядування. Крім того, групи за типами пережитих травм порівнюються щодо до бажаного політичного устрою та згоди чи незгоди з перевагою авторитарного врядування.

Показник, використовуваний в обстеженнях Центру Разумкова, дає змогу відстежити *раціонально-оцінні* пріоритети українців щодо бажаного суспільно-політичного устрою країни до і впродовж великої війни (табл. 1). Варіанти відповідей чітко позначають перевагу або демократії, або авторитаризму, до того ж респондентам надано можливість продемонструвати свою нігілістичну позицію. Результати опитувань свідчать про зростання підтримки демократичного устрою (особливо у 2023 році) порівняно з часом перед широкомасштабним вторгненням.

Таблиця 1

**Динаміка відповідей громадян України на запитання
«З яким із наведених нижче суджень Ви більш згодні?» (%)**

Судження щодо державного устрою	2012	2013	2016	2021	2022	2023	2024	2025
Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України	50,9	47,9	54,0	54,0	63,9	73,1	61,2	61,2
За певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний	19,6	22,5	19,8	19,6	13,8	9,5	14,8	12,9
Для такої людини, як я, немає значення, демократичний режим у країні чи ні	18,3	16,7	15,0	16,7	13,1	8,8	12,5	15,2
Важко відповісти	11,2	12,9	11,1	9,7	9,2	8,6	11,5	10,7
ЗАГАЛОМ	100	100	100	100	100	100	100	100

Примітка. Квітень 2012 року — опитування Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова ($N=2009$). Березень 2013 року — опитування Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з КМІСом ($N=2037$). Серпень 2016 року — опитування Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова ($N=2040$). Липень–серпень 2021 року — опитування Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова ($N=2019$). Серпень 2022 року — опитування Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова ($N=2024$). Травень 2023 року — опитування Центру Разумкова ($N=2020$). Червень 2024 року — опитування Центру Разумкова ($N=2016$). Квітень–Травень 2025 року — опитування Центру Разумкова спільно з Київським Безпековим Форумом ($N=2021$).

Подібний показник віднедавна застосовується й у моніторинговому дослідженні Інституту соціології НАН України (табл. 2). Саме через мобілізаційний ефект було зафіксовано суттєве зростання підтримки українцями демократичного устрою після повномасштабного вторгнення. Відповідно відчутно знизилася підтримка як авторитарного врядування, так і індиферентного ставлення.

Однак результати моніторингу 2025 року фіксують певне поступове зниження підтримки демократичного врядування та повернення підтримки авторитаризму на тому рівні, який був до великої війни.

Таблиця 2

Динаміка відповідей населення України на запитання «З яким із наступних тверджень Ви найбільше погоджуєтесь?» (%)

Варіанти відповідей	2021	2024	2025
Демократія — найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	53,6	73,1	60,9
Для таких, як я, не важливо, який у нас — демократичний чи недемократичний режим	28,1	3,7	11,7
За певних обставин авторитарний уряд типу «сильної руки» буде кращим	17,1	8,0	16,6
Важко відповісти / Не відповіли	1,2	15,2	10,8
ЗАГАЛОМ	100	100	100

Примітка. У моніторинговому дослідженні Інституту соціології НАН України за 2021 рік у разі цього показника був відсутній варіант відповіді «Важко сказати».

Дещо інші розподіли спостерігаються щодо преференцій громадян, коли їх запитують про вибір між демократичними та авторитарними принципами врядування, водночас не позначаючи їх цими поняттями. Для порівняння динаміки було взято результати загальнонаціонального опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України у 2021 році (табл. 3). В опитуванні 2024 року, проведеному Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова з 21 по 27 березня 2024 року, формулювання щодо авторитарної моделі державного врядування має дещо скорочений вигляд, однак у цілому відтворює той самий зміст, тому цілком коректно буде порівнювати ці результати.

Таблиця 3

Динаміка відповідей населення України на запитання «З яким із тверджень щодо засобів наведення порядку в Україні Ви особисто погоджуєтесь?» (%)

Варіанти відповідей	2021	2024
Лише виборна демократія, верховенство права та незалежний суд зможуть забезпечити порядок	34,1	42,2
Потрібно поєднати окремі демократичні процедури із політикою «сильної руки»	20,1	22,8
Потрібно тимчасово обмежити політичні права та свободи громадян — всю відповідальність повинен взяти сильний лідер і його політична сила	22,2	–
Усю владу та відповідальність повинен взяти сильний політичний лідер і його політична сила	–	19,2
Важко відповісти	23,7	15,8
ЗАГАЛОМ	100	100

Примітка. 2021 рік — загальнонаціональне опитування «Соціальні наслідки COVID-19 в Україні», проведене Інститутом соціології НАН України (N=2000).

Якщо простежити трирічну динаміку, то помітно зросла підтримка варіанту, який змальовує перевагу ключових демократичних інститутів (електоральний принцип формування влади, верховенство права, незалежний суд). Водночас потрібно зважати на те, що частки тих, хто підтримує авторитарне врядування чи «змішаний» варіант, суттєво не змінилися. Очевидно, що зростання підтримки ключових демократичних принципів врядування сталося за рахунок невизначених. Так чи інакше, увиразненість альтернатив відповідей дала змогу респондентам вибрати найбільш привабливий спосіб наведення порядку в Україні, і зрештою можна констатувати, що частка тих, хто надав перевагу демократичним засобам є загалом рівнозначною сумі часток тих, хто орієнтувався на авторитарні засоби або ж на поєднання демократичних і авторитарних засобів.

Суперечливу динаміку громадської думки під час війни продемонструвала інша методика вимірювання, яка застосовується в опитуваннях КМІСу, коли респондентам було запропоновано вибрати важливіший для України варіант державного врядування (без проміжного, «нігілістичного» чи «змішаного» варіанту) з поміж двох полярних тверджень (табл. 4).

Таблиця 4

**Динаміка відповідей населення України на запитання
«Зараз я буду зачитувати пари тверджень, а Ви скажіть, з яким із тверджень
Ви більшою мірою згодні» (%)**

Варіанти відповідей	Жовтень 2020	Липень 2022	Грудень 2023
Україні демократична система важливіша, ніж сильний лідер	31	27	59
Україні сильний лідер важливіший, ніж демократична система	54	58	32
Важко сказати	15	14	8

Джерело: (The analytical report, 2022; KIIS, 2024).

Якщо у липні 2022 року порівняно з 2021-м навіть дещо зросла підтримка радше ідеї сильного керівництва, ніж демократії у країні, то в грудні 2023 року було зафіксовано зворотний результат — майже подвоєння кількості тих, хто вважає, що Україні демократична система важливіша, ніж сильний лідер. Та попри те, що кількість продемократичних громадян на другий рік війни почала домінувати, все ж той факт, що третина населення більше цінує авторитарне правління, залишає на майбутнє простір для появи в електоральному полі політичних сил, які будуть експлуатувати ці преференції. Характерним є те, що в опитуванні 2022 року більшість населення України поділяла підтримку й інших авторитарних ідей. Зокрема, 79% виправдовували втручання президента у діяльність парламенту та уряду з метою посилення оборони країни, незважаючи на розподіл повноважень між ними, натомість лише 16% респондентів вважали, що розподіл повноважень важливо зберігати навіть під час війни. Так само 62% опитаних вважали, що під час війни не можна допускати навіть конструктивної критики дій влади, а всі політики й партії повинні об'єднатися й підтримувати

дії влади, натомість майже третина респондентів (32%) зазначали, що має зберігатися політична конкуренція — мають бути політики і партії, які конструктивно й обґрунтовано критикуватимуть окремі ініціативи влади, пропонуватимуть альтернативні підходи до розв'язання проблем. Але лише щодо питання дотримання владою законності під час війни однозначного консенсусу не було: 48% погодилися з тим, що влада повинна мати можливість порушувати закони, якщо це необхідно для пришвидшення перемоги у війні, натомість 41% опитаних визнали, що за жодних обставин влада не повинна порушувати закони, навіть якщо їх дотримання перешкоджатиме пришвидшенню перемоги у війні (The analytical report, 2022). Власне, це перегукується з висновками щодо дослідження популістських орієнтацій українців під час повномасштабної війни, коли населення не згодне з доцільністю порушення законодавства заради досягнення політичного результату (Резнік, 2024).

Якщо у попередніх випадках респондент вимушений був обрати з-поміж кількох варіантів політичного врядування бажаний, то окремі оцінки певного типу політичних систем дають змогу побачити феномен амбівалентності політичної свідомості українців. Зокрема, показники, які відображають *емоційно-оцінні* судження щодо певної політичної системи, фіксують надто високий рівень декларативного схвалення як демократії, а так і авторитаризму (Центр Разумкова, 2025). Динаміка загальнонаціональних опитувань Центру Разумкова свідчить про те, що абсолютна більшість громадян України як до, так і після повномасштабного вторгнення позитивно оцінюють демократичний тип політичної системи (табл. 5).

Таблиця 5

**Динаміка відповідей населення України на запитання
«Наскільки такі типи політичних систем хороші для нашої країни?
Демократична політична система» (%)**

<i>Варіанти відповідей</i>	Березень 2017	Вересень–жовтень 2022	Травень 2023	Вересень 2025
Дуже хороша	35,8	53,9	56,7	46,6
Швидше хороша	50,7	36,0	36,1	43,4
Швидше погана	10,3	8,7	5,3	6,3
Дуже погана	3,0	1,2	1,2	2,3
Не відповіли	0,2	0,8	0,8	0,9
ЗАГАЛОМ	100	100	100	100

Примітка. За результатами опитування Центру Разумкова.

Водночас вагома частка українців позитивно ставляться й до авторитарного типу політичної системи (табл. 6). Утім, слід зазначити, що підтримка системи, яка передбачає «сильного лідера, незалежного від парламенту та виборів», відчутно скоротилася: якщо у 2017 році сумарно 79,9% респондентів позитивно оцінювали авторитарну систему, то в рік повномасштабного вторгнення таких виявилось вже 67,7%, а у 2025-му ця частка зменшилася до 61,7%, що істотно поступається підтримці демократичної системи. Втім, характерно, що

2025 року 55,6% опитаних вважають хорошими обидві системи — демократичну та авторитарну, парадоксально не вбачаючи суперечності між своїми оцінками. Так чи інакше, ключовим також є те, що за умов повномасштабної війни збільшилася частка негативного сприйняття авторитарної моделі застосовно до України (з 20% у 2017-му до 37% у 2025 році).

Таблиця 6

**Динаміка відповідей населення України на запитання
«Наскільки такі типи політичних систем хороші для нашої країни?
Сильний лідер, незалежний від парламенту і виборів» (%)**

Варіанти відповідей	Березень 2017	Вересень–жовтень 2022	Травень 2023	Вересень 2025
Дуже хороша	35,0	30,3	26,2	23,8
Швидше хороша	44,9	37,4	36,0	37,9
Швидше погана	14,3	21,1	26,4	23,1
Дуже погана	5,7	10,9	10,6	13,9
Не відповіли	0,2	0,3	0,8	1,3
ЗАГАЛОМ	100	100	100	100

Примітка. За результатами опитування Центру Разумкова.

Слід розуміти, що попри переважання підтримки українцями демократичного устрою, ми маємо також враховувати феномен «соціально прийнятної відповіді» респондентів. Адже в суспільному дискурсі поняття «демократія» та «авторитаризм» вже набули певних позитивних і негативних конотацій. Тому важливо було проаналізувати ті показники, які відображають певний аспект авторитарної свідомості, не наголошуючи на загальновідомих поняттях.

Результати національних опитувань українців в рамках Європейського соціального дослідження (ESS) вказують на те, що частка тих, хто погоджується з важливістю прищеплення авторитарних схильностей дітям, практично не змінилася. Близько третини населення як напередодні широкомасштабного вторгнення (34,7%), так і через два роки після його початку (34,1%) погоджувалися із цим (табл. 7). Відповідно, незмінною залишилася частка тих, хто не погодився із таким твердженням — більш ніж третина населення як напередодні (36,4%), так і під час великої війни (36,0%).

Таблиця 7

**Динаміка відповідей населення України на запитання
«До якої міри Ви погоджуєтесь чи не погоджуєтесь, що слухняність і повага до влади — це найважливіші цінності, які повинні засвоїти діти?» (%)**

Варіанти відповідей	2022 (до вторгнення)	2024
Повністю погоджуюсь	16,9	11,6
Погоджуюсь	17,8	22,5
Наскільки погоджуюсь, настільки і не погоджуюсь	28,9	29,9

Варіанти відповідей	2022 (до вторгнення)	2024
Не погоджуюсь	19,3	21,7
Зовсім не погоджуюсь	17,1	14,3
ЗАГАЛОМ	100	100

Джерело: (Ukrainian European Social Survey, 2022; European Social Survey, 2025).

У моніторинговому дослідженні Інституту соціології НАН України є показник, який відображає авторитарні настрої, не акцентуючи поняття демократії чи авторитаризму (табл. 8). Динаміка відповідей на відповідне запитання свідчить, що рівень декларативної авторитарності масової свідомості в 1990-х роках ще не сягав половини населення і був збалансований за рахунок тих, хто не визначився. А вже починаючи від середини 2000-х років кількість «авторитаристів» зростає до майже двох третин населення. Це була реакція суспільства на тривалий посткомуністичний транзит на тлі безпорадного плюралізму та очікування певного «впорядкування». І лише напередодні широкомасштабного вторгнення ця частка дещо знизилася. Попри війну, що триває, суттєвих змін не відбулося: авторитарні настрої залишаються визначальними, хоча й простежується певне зростання частки незгодних із відповідними твердженнями.

Таблиця 8

**Динаміка відповідей населення України на запитання
«Чи згодні Ви з тим, що декілька сильних керівників можуть зробити
для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії?» (%)**

Варіанти відповідей	1994	1996	1998	2000	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2020	2021	2024
Не згоден	17,0	17,2	14,5	21,4	18,7	20,8	19,6	20,6	16,0	23,1	24,4	16,8	23,2	23,4	23,5	28,9
Не знаю	41,7	40,8	36,1	19,8	15,6	16,7	16,8	17,8	20,7	15,3	13,1	18,9	18,7	20,4	19,1	15,7
Згоден	40,5	42,0	49,3	58,7	65,7	62,4	63,5	61,2	63,0	58,5	62,5	63,9	58,2	56,0	56,9	55,4
Не відповіли	0,8	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,4	0,3	3,1	0,0	0,4	0,0	0,2	0,4	0,0
ЗАГАЛОМ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Показовим є те, що двовимірний розподіл на підставі двох зазначених вище показників моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України за 2024 рік показує, що лише третина з тих, хто вважає демократію найкращим політичним устроєм, не погодилася з авторитаристським твердженням, натомість більш як половина погодилась (табл. 9). Очікувано, що серед прихильників авторитарного уряду виявилася абсолютна більшість тих, хто погодився з авторитаристським твердженням — 73,2%.

Таким чином, очікувана потреба громадян України у сильному лідерстві під час війни в поєднанні з масовою підтримкою демократичного устрою, що породжено громадянською мобілізацією, радше відтворює ті тенденції політичної

культури, які склалися задовго до широкомасштабного вторгнення. Більшість населення сприймає поверхово принципи функціонування плюралістичної демократії. Тому вони щиро бажають зміцнення політичного лідерства за рахунок демократичних процедур, вважаючи, що це підсилить державні інститути. Після багатьох років неефективного та часто корумпованого парламентаризму цей політичний інститут є знеціненим у їхніх очах. Брак ґрунтовного, послідовного та вичерпного пояснення того, як функціонує демократія, та подеколи відсутність розуміння її переваг спонукає людей до підтримки плебісцитарної політики та персоналізації влади, що є, на їхню думку, більш ефективними на противагу складним та незрозумілим представницьким процедурам.

Таблиця 9

Розподіл українців за їхніми політичними перевагами щодо ставлення до авторитаристського твердження (2024, %)

З яким із наведених тверджень Ви найбільше погоджуєтесь?	Декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії			ЗАГАЛОМ
	Не згоден	Не знаю	Згоден	
Демократія — найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	33,3	13,4	53,4	100
Для таких, як я, не важливо, який у нас — демократичний чи недемократичний — режим	25,0	15,5	59,5	100
За певних обставин авторитарний уряд типу «сильної руки» буде кращим	13,9	13,0	73,2	100
Важко відповісти	16,7	28,6	54,7	100

Вплив соціальних травм війни на підтримку ідей авторитаризму серед українців

У соціологічному моніторингу Інституту соціології НАН України, який проводили у 2024 році¹, був застосований показник вимірювання соціальних травм, яких зазнали українські громадяни під час більш ніж двох років повномасштабної російсько-українською війни. Звичайно, не всі події, відображені у таблиці 10, можна впевнено віднести до травматичних: зокрема, отримання роботи, пільг або нагород, пов'язаних з обороною країни, навряд чи є травматичними

¹ Моніторингове опитування Інституту соціології НАН України здійснювалося з 27 червня по 6 липня 2024 року методом CATI=>CAWI. Обстеження проводила дослідницька агенція Соціологічна група «Рейтинг» на запит проекту «Трансформація комунікацій» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) по всій Україні, крім тимчасово окупованих територій, а також територій, де на момент опитування не було українського мобільного зв'язку. Статистична похибка вибірки $N = 4101$ респондентів за довірчої ймовірності 95% становить 1,5%.

подіями. Однак решта подій є цілком травматичними, хоча звичайно вони відрізняються за мірою пережитого болю.

Таблиця 10

Відповіді населення України на запитання
«Скажіть, що з перерахованого нижче відбувалося з Вами і членами Вашої сім'ї після 24 лютого 2022 року?» (2024)

Варіанти	n	%
Втратили весь або частину бізнесу через повномасштабне вторгнення Росії	342	8,3
Втратили роботу, житло, майно, бо виїхали із зони бойових дій	460	11,2
Втратили житло, майно внаслідок обстрілів росіян	273	6,7
Отримали поранення в результаті бойових дій	161	3,9
Втратили когось із близьких людей у результаті бойових дій	704	17,2
Хтось із близьких людей був поранений у результаті бойових дій	640	15,6
Хтось із близьких людей став вимушеним переселенцем у межах країни (ВПО) в результаті бойових дій	886	21,6
Хтось із близьких людей виїхав за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення Росії	1263	30,8
Було розірвано стосунки з кимось із близьких людей через різне розуміння подій в Україні	1062	25,9
Отримали роботу, пільги або нагороди, пов'язані з обороною країни	158	3,9
Нічого з переліченого не відбулося	1187	28,9

Примітка. Сума відсотків перевищує або менша за 100, оскільки респондент міг обрати більш як один варіант відповіді.

Велика вибірка дослідження дала змогу провести порівняння груп у розрізі кожного варіанту відповіді (щодо певної травматичної події, спричиненої війною) стосовно ставлення до бажаного політичного устрою та згоди чи незгоди з перевагою авторитарного врядування.

Зокрема, якщо порівнювати групи за типами пережитих травм щодо їхніх пріоритетів у виборі оптимального політичного устрою, то здебільшого суттєвих відмінностей як у їхніх відповідях, так і порівняно з тими, хто не зазнав жодної травми, не простежується (табл. 11). В усіх групах домінує підтримка демократичного устрою. Водночас, можна констатувати дещо більшу частку підтримки демократичного устрою серед тих, хто втратив увесь або частину свого бізнесу через війну. Також вирізняються ті, хто отримав поранення в результаті бойових дій: серед них виявлено дещо більше тих, хто схильється до переваг авторитарного правління.

Таблиця 11

Розподіл відповідей українців, з якими сталися травматичні події через повномасштабну війну, щодо бажаного політичного устрою (2024, %)

Скажіть, що з переліченого нижче відбувалося з Вами і членами Вашої сім'ї після 24 лютого 2022 року?	З яким із наведених тверджень Ви найбільше погоджуєтесь?				ЗАГАЛОМ
	Демократія — найкращий політичний устрій для будь-якої сучасної держави	Для таких, як я, не важливо, який у нас — демократичний чи недемократичний режим	За певних обставин авторитарний уряд типу «сильної руки» буде кращим	Важко сказати	
Втратили весь або частину бізнесу через повномасштабне вторгнення Росії	79,8	1,5	6,1	12,6	100
Втратили роботу, житло, майно, бо виїхали із зони бойових дій	72,2	5,4	5,9	16,5	100
Втратили житло, майно внаслідок обстрілів росіян	69,0	2,6	8,8	19,7	100
Отримали поранення в результаті бойових дій	65,0	5,0	16,3	13,8	100
Втратили когось із близьких людей в результаті бойових дій	72,1	4,2	7,8	15,9	100
Хтось із близьких людей був поранений в результаті бойових дій	73,1	2,8	9,4	14,7	100
Хтось із близьких людей став вимушеним переселенцем в межах країни (ВПО) в результаті бойових дій	75,3	4,1	8,5	12,2	100
Хтось із близьких людей виїхав за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення Росії	77,5	2,9	8,5	11,1	100
Було розірвано стосунки з кимось із близьких людей через різне розуміння подій в Україні	76,7	2,1	8,9	12,2	100
Нічого з переліченого не відбулося	71,3	4,2	6,6	17,9	100
ЗАГАЛОМ ПО УКРАЇНІ	73,1	3,7	8,0	15,1	100

Подібним чином не виявлено суттєвих відмінностей і щодо згоди чи незгоди з перевагою авторитарного врядування (табл. 12). В усіх групах, які зазнали певних травм, пов'язаних з великою війною, більш ніж половина опитаних погодилися з тим, що декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії. Якщо порівнювати статистичну значимість розбіжностей часток згоди чи незгоди з авторитаристським твердженням між групами, які зазнали травм, і тими, хто не вказав жодних травматичних подій, то можна констатувати дещо більшу частку незгоди з авторитарним урядуванням серед тих, хто втратив увесь або частину свого бізнесу через війну (розбіж-

ність значима на рівні 5%). Натомість решта порівнянь не виявили вагомих статистичних розбіжностей.

Таблиця 12

Розподіл відповідей українців, з якими сталися травматичні події через повномасштабну війну, щодо згоди чи незгоди з перевагою авторитарного врядування (2024, %)

Скажіть, що з перерахованого нижче відбувалося з Вами і членами Вашої сім'ї після 24 лютого 2022 року?	Декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії			ЗАГАЛОМ
	Не згоден	Не знаю	Згоден	
Втратили весь або частину бізнесу через повномасштабне вторгнення Росії	38,0	9,1	52,9	100
Втратили роботу, житло, майно, бо виїхали із зони бойових дій	30,2	16,1	53,8	100
Втратили житло, майно внаслідок обстрілів росіян	24,9	17,6	57,5	100
Отримали поранення в результаті бойових дій	28,7	10,6	60,6	100
Втратили когось із близьких людей в результаті бойових дій	31,4	14,8	53,8	100
Хтось із близьких людей був поранений в результаті бойових дій	33,0	13,0	54,1	100
Хтось із близьких людей став вимушеним переселенцем в межах країни (ВПО) в результаті бойових дій	29,7	15,8	54,5	100
Хтось із близьких людей виїхав за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення Росії	31,3	12,4	56,3	100
Було розірвано стосунки з кимось із близьких людей через різне розуміння подій в Україні	31,4	12,1	56,6	100
Нічого з переліченого не відбулося	26,3	20,3	53,4	100
ЗАГАЛОМ ПО УКРАЇНІ	28,6	15,8	55,7	100

Дещо більші частки підтримки демократичної системи та незгоди з авторитарними принципами серед групи респондентів, які втратили бізнес, можуть пояснюватися тим, що тут радше йдеться не про вплив соціальної травми, а про

політичну свідомість власників приватного капіталу. Адже за розподілом статусу зайнятості серед дрібних та середніх власників виявлено більші частки підтримки демократичного устрою (86,4%) та незгоди з перевагами авторитарного врядування (36,6%), ніж у решти соціальних груп. Таким чином, можна констатувати, що травматичні події загалом не викликали зростання підтримки авторитаризму, принаймні частки підтримки авторитарного устрою та авторитарних принципів урядування в цілому не відрізняються від відповідних часток тих, у кого не відбулося наведених травматичних подій під час війни.

Висновки

Проведений аналіз свідчать про те, що вплив війни на підтримку авторитаризму в українському контексті є суперечливим та неоднорідним. Ефект «згуртування навколо прапора» та потреба у національній єдності одразу після широкомасштабного вторгнення спричинили зростання лояльності та підтримки сильного лідерства, що за деякими вимірами є ознакою авторитарних настроїв. Водночас збільшення підтримки демократичного устрою країни засвідчило прагнення населення відповідати нормативно бажаним критеріям європейського вибору. Натомість ставлення українців до авторитарних принципів врядування здебільшого залишилося незмінним. Разом з тим, доводиться констатувати існування амбівалентної політичної свідомості, коли значна частина українців не вбачають суперечностей в одночасній підтримці демократичних та авторитарних цінностей. Власне, це і є наслідком того, що в пострадянській Україні тип політичної культури класифіковано як «амбівалентний», в якому співіснують суперечливі, а іноді й взаємовиключні елементи тоталітарної та сучасної демократичної політичної свідомості й поведінки (Звіт, 2005: сс. 24, 37–38; Щербак, 2006).

Амбівалентна свідомість відтворює співіснування суперечливих переконань та установок щодо політичного врядування, що призводить до поєднання преферування демократичного устрою зі схваленням авторитарних за сутністю принципів функціонування владної системи. Прагнучи одночасно демократії та сильного лідерства, не обмеженого парламентом та процедурами, люди формують сприятливе ціннісно-нормативне тло не стільки для встановлення авторитаризму, скільки для відтворення підтримки популістського та персоналістського режиму.

Разом із тим, упродовж років великої війни поступово зростає частка тих, хто сприймає негативно авторитарні принципи врядування. З часом це може призвести до вагомого соціального підґрунтя для повноцінного функціонування демократії в Україні, побудованої на засадах цілісного та узгодженого набору цінностей і принципів. Можна обережно констатувати, що перенесені травми війни не призвели до зростання підтримки авторитаризму. Серед усіх груп населення, яких безпосередньо заторкнули травматичні події, дещо більші частки підтримки авторитаризму зафіксовано лише серед тих, хто отримав поранення в результаті бойових дій.

Зрозуміло, що результати дослідження впливу травматичних наслідків війни на політичну свідомість під час тривання самої війни не дають підстави робити остаточні висновки. Лише за умов закінчення великої війни (або її інтенсивної фази), коли зникне мобілізаційний ефект та відновиться повноцінне політичне життя, можна буде безперешкодно обстежити зранене суспільство та виявити його політичні прагнення. Зникнення мобілізаційної «анестезії» загострить соціальний «біль» постраждалих груп населення, який неодмінно будуть експлуатувати політичні сили на конкурентній основі. Тому дослідження такого роду стануть ще більш актуальними для розуміння політичної свідомості післявоєнного суспільства.

Джерела

- Звіт про науково-дослідну роботу «Політична культура українського суспільства: тенденції і закономірності розвитку». (2005). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Рахманов, О. (2024). Уявлення українців про політичне життя в повоєнний період у контексті перспективи поширення популізму. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 25–39. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.02.025>
- Резнік, О. (2023). Особливості авторитарних орієнтацій українців під час війни. *Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва*, 3 серпня 2023. Взято з: <https://dif.org.ua/article/osoblivosti-avtoritarnikh-orientatsiy-ukraintsiv-pid-chas-viyni>
- Резнік, О. (2024). Популістські орієнтації українців під час повномасштабної війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 80–92. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.01.080>
- Резнік, О. (2025). Політичні наслідки травматичного досвіду українців у широкомасштабній війні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 43–60. <https://doi.org/10.15407/sociology2025.01.43>
- Семенюк, Т. (2024). Війна та авторитаризм: запит на «сильну руку» в Україні в умовах війни. *Агора. Журнал соціальних наук*, 2(1), 21–59. <https://doi.org/10.1234/2786-9202/2.1-21-59>
- Центр Разумкова. (2025). *Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 12 по 17 вересня 2025 року*. Взято з: <https://razumkov.org.ua/anons/rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannia-shcho-provodylosia-sotsiologichnoiu-služhboiu-tsentru-razumkova-z-12-po-17-veresnia-2025-roku>
- Шербак, М. (2006). Соціально-класові характеристики політичної культури в Україні: досвід застосування соціологічного тесту «Типи політичної культури». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 153–160.
- Alexseev, M.A., Dembitskyi, S. (2024). Geosocietal Support for Democracy: Survey Evidence from Ukraine. *Perspectives on Politics*, 22(4), 1077–1099. <https://doi.org/10.1017/S1537592724000422>
- Bakke, K.M., Dahl, M., Rickard, K. (2025). Conflict exposure and democratic values: Evidence from wartime Ukraine. *Journal of Peace Research*, 62(5), 1376–1392. <https://doi.org/10.1177/00223433251347769>
- Berinsky, A.J. (2009). *In Time of War: Understanding American Public Opinion from World War II to Iraq*. Chicago: University of Chicago Press.
- Davis, D.W., Silver, B.D. (2004). Civil Liberties vs. Security: Public Opinion in the Context of the Terrorist Attacks on America. *American Journal of Political Science*, 48(1), 28–46. <https://doi.org/10.2307/1519895>
- ESS ERIC – European Social Survey European Research Infrastructure. (2025). ESS11 – integrated file, edition 4.0. [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess11e04_0
- ESS. (2022). *Ukrainian European Social Survey 2022*. Retrieved from: <https://europeansocialsurvey.org/about/resources/ukrainian-european-social-survey-2022>

- Fiedler, C. (2023). What Do We Know about How Armed Conflict Affects Social Cohesion? A Review of the Empirical Literature. *International Studies Review*, 25(3), viad030. <https://doi.org/10.1093/isr/viad030>
- Frederiksen, K., Laustsen, L. (2025). Interstate Conflict Increases the Appeal of Undemocratic Candidates. *British Journal of Political Science*, 55, e138. <https://doi.org/10.1017/S0007123425101014>
- Grosjean, P. (2014). Conflict and Social and Political Preferences: Evidence from World War II and Civil Conflict in 35 European Countries. *Comparative Economic Studies*, 56(3), 424–451. <https://doi.org/10.1057/ces.2014.2>
- Hall, J., Werner, K. (2022). Trauma and Trust: How War Exposure Shapes Social and Institutional Trust among Refugees. *Frontiers in Psychology*, 13, 786838. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.786838>.
- Hetherington, M.J., Suhay, E. (2011). Authoritarianism, Threat, and Americans' Support for the War on Terror. *American Journal of Political Science*, 55(3), 546–560. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2011.00514.x>
- KIIS. (2022). Democracy, Rights and Freedoms of Citizens and Media Consumption in Conditions of War. Results of the KIIS Survey for Opora, 17.08. 2022. Retrieved from: <https://opora.ua/en/viyna/24256-pid-chas-povnomasshtabnoyi-viini-v-ukrayini-zris-popit-na-silnu-ruku-shvidki-ta-strukturovani-novini-i-reguliuвання-mediaprororu-opituvannia-24256>
- KIIS. (2024). To what extent do Ukrainians consider Ukraine a democratic country and the priority of a democratic system. *Kyiv International Institute of Sociology. Press Releases and Reports*, 10.05.2024. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1406&page=1>
- Lai, B., Reiter, D. (2005). Rally 'Round the Union Jack? Public Opinion and the Use of Force in the United Kingdom, 1948–2001. *International Studies Quarterly*, 49(2), 255–272. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2005.00344.x>
- Liu, S.X. (2022). How war-related deprivation affects political participation: Evidence from education loss in Liberia. *Journal of Peace Research*, 59(3), 353–366. <https://doi.org/10.1177/00223433211019460>
- The analytical report “Democracy, Rights and Freedoms of Citizens and Media Consumption in Conditions of War”. (2022). [Published in July 2022]. Retrieved from: <https://opora.ua/en/viyna/24256-pid-chas-povnomasshtabnoyi-viini-v-ukrayini-zris-popit-na-silnu-ruku-shvidki-ta-strukturovani-novini-i-reguliuвання-mediaprororu-opituvannia-24256>

Отримано 10.12.2025

Прийнято до друку після рецензування 15.01.2026

Опубліковано 03.03.2026

References

- Alexseev, M.A., Dembitskiy, S. (2024). Geosocietal Support for Democracy: Survey Evidence from Ukraine. *Perspectives on Politics*, 22(4), 1077–1099. <https://doi.org/10.1017/S1537592724000422>
- Bakke, K.M., Dahl, M., Rickard, K. (2025). Conflict exposure and democratic values: Evidence from wartime Ukraine. *Journal of Peace Research*, 62(5), 1376–1392. <https://doi.org/10.1177/00223433251347769>
- Berinsky, A.J. (2009). *In Time of War: Understanding American Public Opinion from World War II to Iraq*. Chicago: University of Chicago Press.
- Davis, D.W., Silver, B.D. (2004). Civil Liberties vs. Security: Public Opinion in the Context of the Terrorist Attacks on America. *American Journal of Political Science*, 48(1), 28–46. <https://doi.org/10.2307/1519895>
- ESS ERIC – European Social Survey European Research Infrastructure. (2025) ESS11 – integrated file, edition 4.0 [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess11e04_0.
- ESS. (2022). *Ukrainian European Social Survey 2022*. Retrieved from: <https://europeansocialsurvey.org/about/resources/ukrainian-european-social-survey-2022>

Fiedler, C. (2023). What Do We Know about How Armed Conflict Affects Social Cohesion? A Review of the Empirical Literature. *International Studies Review*, 25(3), viad030. <https://doi.org/10.1093/isr/viad030>

Frederiksen, K., Laustsen, L. (2025). Interstate Conflict Increases the Appeal of Undemocratic Candidates. *British Journal of Political Science*, 55, e138. <https://doi.org/10.1017/S0007123425101014>

Grosjean, P. (2014). Conflict and Social and Political Preferences: Evidence from World War II and Civil Conflict in 35 European Countries. *Comparative Economic Studies*, 56(3), 424–451. <https://doi.org/10.1057/ces.2014.2>

Hall, J., Werner, K. (2022). Trauma and Trust: How War Exposure Shapes Social and Institutional Trust among Refugees. *Frontiers in Psychology*, 13, 786838. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.786838>.

Hetherington, M. J., Suhay, E. (2011). Authoritarianism, Threat, and Americans' Support for the War on Terror. *American Journal of Political Science*, 55(3), 546–560. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2011.00514.x>

KIIS. (2022). Democracy, Rights and Freedoms of Citizens and Media Consumption in Conditions of War. Results of the KIIS Survey for Opora, 17.08. 2022. Retrieved from: <https://oporaus.org/en/viyna/24256-pid-chas-povnomashtabnoyi-viini-v-ukrayini-zris-popit-na-silnu-ruku-shvidki-ta-strukturovani-novini-i-reguliuвання-mediaproru-opituvannya-24256>

KIIS. (2024). To what extent do Ukrainians consider Ukraine a democratic country and the priority of a democratic system. *Kyiv International Institute of Sociology. Press Releases and Reports*, 10.05.2024. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1406&page=1>

Lai, B., Reiter, D. (2005). Rally 'Round the Union Jack? Public Opinion and the Use of Force in the United Kingdom, 1948–2001. *International Studies Quarterly*, 49(2), 255–272. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2005.00344.x>

Liu, S.X. (2022). How war-related deprivation affects political participation: Evidence from education loss in Liberia. *Journal of Peace Research*, 59(3), 353–366. <https://doi.org/10.1177/00223433211019460>

Rakhmanov, O. (2024). The perception of Ukrainians about political life in the post-war period and the prospects for the spread of populism. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2, 25–39. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.02.025> [=Рахманов 2024].

Report on the research project “Political Culture of Ukrainian Society: Trends and Patterns of Development”. (2005). [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine. [=Звіт 2005].

Reznik, O. (2023). Features of Ukrainians' authoritarian orientations during the war. *Website of the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation*, August 3, 2023. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/osoblivosti-avtoritarnikh-orientatsiy-ukraintyv-pid-chas-viyny> [=Резнік 2023].

Reznik, O. (2024). Populist orientations of Ukrainians during a full-scale war. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 80–92. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.01.080> [=Резнік 2024].

Reznik, O. (2025). Political consequences of the traumatic experience of Ukrainians in a large-scale war. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 43–60. <https://doi.org/10.15407/sociology2025.01.43> [=Резнік 2025].

Semeniuk, T. (2024). War and authoritarianism: the request for a «strong hand» in Ukraine during the conditions of war. [In Ukrainian]. *Agora. Social Sciences Journal*, 2(1), 21–59. <https://doi.org/10.1234/2786-9202/2.1-21-59> [=Семенюк 2024].

Shcherbak, M. (2006). Social-Class Characteristics of the Political Culture of Ukraine: Applying the Sociological Test “Types of Political Culture”. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 153–160. [=Шчербак 2006].

The analytical report “Democracy, Rights and Freedoms of Citizens and Media Consumption in Conditions of War”. (2022). [Published in July 2022]. Retrieved from: <https://oporaus.org/en/viyna/24256-pid-chas-povnomashtabnoyi-viini-v-ukrayini-zris-popit-na-silnu-ruku-shvidki-ta-strukturovani-novini-i-reguliuвання-mediaproru-opituvannya-24256>

The Razumkov Centre. (2025). *Results of a sociological survey conducted by the Razumkov Center's sociological service from September 12 to 17, 2025*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/anons/rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannia-shcho-provodylosia-sotsiologichnoiu-sluzhboiu-tsentru-razumkova-z-12-po-17-veresnia-2025-roku> [=Центр Разумкова 2025].

Received 10.12.2025

Accepted for publication after review 15.01.2026

Published 03.03.2026

ОЛЕКСАНДР РЕЗНИК

Динаміка підтримки авторитаризму в Україні до та після масштабного російського вторгнення: вплив травматичних подій воєнного часу

З початком повномасштабного російського вторгнення українці зіткнулися з викликом вимушеного обмеження політичного життя із властивими йому плюралізмом мас-медіа та конкурентними виборами. Потреба у сильному лідерстві спричинила ефект «згуртування навколо прапора». Основою емпіричного аналізу є порівняння суджень населення України, зокрема, тих, хто зазнав травматичних подій воєнного часу, щодо певної політичної системи та принципів державного врядування. Упродовж чотирьох років війни спостерігається феномен амбівалентного поєднання українцями підтримки демократичного устрою з одночасним схваленням авторитарних принципів урядування. За таких умов, прагнучи одночасно демократії та сильного лідерства, не обмеженого парламентом та процедурами, люди акумулюють сприятливе ціннісно-нормативне тло не стільки для встановлення авторитаризму, скільки для відтворення підтримки чергового різновиду популістського та персоналістського режиму. Разом із тим, за роки цієї війни поступово зростає частка українців, які сприймають негативно авторитарні ідеї. Припущення щодо впливу травм війни на зростання підтримки авторитаризму не справилися. Серед усіх груп, які зазнали певного виду травм, підтримка авторитаризму здебільшого не відрізняється за частотою від установок решти населення. Лише серед людей, які отримали поранення в результаті бойових дій, простежуються децю більші частки підтримки авторитаризму. Результати дослідження впливу травматичних наслідків війни на політичну свідомість під час тривання самої війни не дають підстави робити остаточні висновки. Лише за умов зникнення мобілізаційної «анестезії», коли загостриться соціальний «біль» травмованих людей, можна буде отримати об'єктивні відповіді щодо їхніх політичних прагнень.

Ключові слова: травма війни, підтримка авторитаризму, авторитарні установки, Україна

OLEKSANDR REZNIK

Dynamics of Ukrainian support for authoritarianism before and after the large-scale Russian invasion: the impact of traumatic wartime events

Following the start of the full-scale Russian invasion, Ukrainians were confronted with forced restrictions on political life, including its pluralistic media and competitive elections. The need for strong leadership led to the “rally around the flag” effect. The empirical analysis is based on a comparison of the opinions of the Ukrainian population, and in particular those who have experienced traumatic events during wartime, regarding a specific political system and principles of state governance. Throughout the four years of the ongoing war, Ukrainians have demonstrated a mixed attitude towards a democratic system, simultaneously approving of authoritarian principles of governance. In such circumstances, where

people are striving for both democracy and strong leadership that is not restricted by parliament or procedures, a favourable value-normative background is created, not so much for the establishment of authoritarianism, but rather for the reproduction of support for yet another variety of populist and personalist regime. At the same time, over the years of this war, the proportion of Ukrainians who perceive authoritarian ideas negatively has been gradually increasing. Assumptions about the impact of war trauma on the growth of support for authoritarianism have not been realised. Among all groups that have experienced trauma, the proportion of support for authoritarianism does not differ significantly from that of the rest of the population. Only among people who were wounded as a result of combat operations is there a slightly higher proportion of support for authoritarianism. Examining the impact of the traumatic consequences of war on political consciousness during the war itself does not allow us to draw definitive conclusions. Only when the mobilization “anesthesia” wears off and the social “pain” of traumatized people intensifies will it be possible to obtain objective answers regarding their political aspirations.

Keywords: war trauma, support for authoritarianism, authoritarian attitudes, Ukraine